

Türk Dünyası Kültür Birliğinin Güçlendirilmesinde Kütüphanelerin ve Kütüphanecilerin Rolü

Cengiz Aslan*

Giriş

Kültür, dilimize latince'den girmiştir. Osmanlıca "hars"ın karşılığıdır. "Yeni Türkçe"de ekin sözcüğü ile ifade edilmektedir.

Bir kavram olarak kültür, toplumların ve milletlerin farklı yaşayış biçimlerini anlatır.

Milli kültür ise, bir milletin maddi manevi değerleriyle tefekkürünün bütünü olarak tanımlanabilir.

Geniş anlamda milli kültür "bir toplumda bulunan, o toplum bireylerinin kendisine göre hayatlarını yorumlayıp davranışlarını yönlendirdikleri anlamlar düzeyi (siyasi, dinsel, estetik vb. diğer ilke ve bilgiler); bu anlamlar düzeyi çerçevesinde ortaya koydukları... duyuş, düşünüş ve davranış tarzları..."¹

Milli Kültür, kültür alanı, kültür çevresi ve kültür bütünü olarak düşünüldüğünde, bir devletin ve devletlerin kültür politikaları akla gelir.

Çağımızda milletler, milli kültür politikalarını kabul ettirme mücadelesini vermektedir. Kültür enperyalizmine dur diyemeyen milletler, egemenlik haklarından taviz vermek zorunda kalırlar. Daha sonra kültürel istila başlar. Bu istila sonucu, önce yaşayışlar, sonrada gönüller fethedilir. Sonuçta galip kültür "bir kültür bütünü" meydana getirir.

Bilim ve teknolojiden azami derecede yararlanan Avrupa ve Amerika dünya kültür bütününü oluşturmada çok mesafe katetmişlerdir.

Cezayir'de olduğu gibi kültürel mücadele artık kültür bütünü stratejisinden ortaya çıkıyor.

Galip gelen milletler kültürel bütünlüğünü sürdürür ve dünya üzerindeki gücünü muhafaza ederek artırır.

Kültür birliği açısından hakim güce ulaşmış milletlere en güzel örnek Avrupa Topluluğu'dur. AT kendi içinde kültür bütünlüğünü tamamlayarak yeni alanları etkilemeye

* Milli Kütüphane'de Kütüphaneci

¹ Murat Sözer. "Çevre'den Merkez'e Kültür ve Tanıtım" Milli Kültür, 68 (Ocak 1990), 48.s

başlamıştır. Yani, AT'ın kültürel etkinliği dünya genelinde sürmektedir.

Kütüphaneler ve Türk Dünyası Kültür Birliği

Ülkemiz, Türk dünyasının kültürel birliğini çerçevelemek zorundadır. Türkiye milli kültürü temel alarak Türk dünyasıyla mevcut bağlar sağlamlaştırılmalıdır. Dünya milletleriyle bu mücadelede güçlü olmak, dünya güç dengesi açısından acil önem arz etmektedir. Dünya barışını sürekli kılmak için Türk dünyası kültür bütünü oluşturulmalıdır.

"Yurtta ve dünyada sulh" ilkesini savunan ülkemiz, güçlü ve etkileyici olacaksa, insanlığın bekasını savunacaksa, yücelmiş ve yükselen Türk kültürünü yaşatmalı ve yaygınlaştırmalıdır. Atatürk ülkemiz için "Cumhuriyetin temeli kültürdür." diyerek milli kültürün önemini göstermiştir.

Türkiye batının kültür bombardımanı altında kalmıştır. Tanzimattan günümüze batılılaşma politikası kültür alanında sürekli ve etkin olarak uygulanmıştır. Batılı gibi düşünen ve yaşayan fertler ilerde batıyla bütünleşmeyi isteyecektir. Devletin isteği de bu yöndedir.

Ülkemizi Türk dünyasıyla bütünleştirmek mi daha güçlü kılar yoksa batıyla bütünleştirmek mi?

Batının manevi kültürü çürümeye başlamıştır. Eğer ülkemiz özünü koruyarak ve Türk dünyasıyla birlikte batıyla bütünleşecekse bu istikbalimizin parlak olacağını gösterir. Aksi takdirde ülkemiz egemenliğinden taviz verecektir.

150 milyona yakın Türk nüfusu ve 10'a yakın bağımsız Türk ülkesi. Hemen hepsi de bilgi ve teknoloji yoksunu. Maddi ve manevi kaynakları çok zengin olan Türk dünyasının acil ihtiyacı bilgidir. Bilgi teknoloji olarak sonuçlanır. Teknoloji refah seviyesini yükseltir.

Bilgiyi toplayan ve isteyene sunan kütüphaneler ülkelerin beyni ve hafızasıdır. Ülkemiz beyniyle, hafızasıyla Türk dünyasına açılmalı. 1989'da hızlı bir şekilde başlatılan Türk dünyası ile kültür ilişkileri günümüzde yavaşlamıştır. Ekonomik ve siyasal ilişkilere paralel ve hatta daha da ileri kültürel anlaşmaların yapılması gereken zamanımızda; yetersizliklerden ve ihmallerden başka ülkeler yararlanmaktadır. Bu durum ileriki aşamalarda ülkemizin zararına gelişebilir.

Türk dünyasını kültürel gücüne stratejik açıdan bakıldığında büyük bir birliğin tüm varlığıyla doğmakta olduğu görülecektir. Bu birlik AT'dan daha güçlü olabilir.

AT kültürel birliğini tüm kurum ve kuruluşlarıyla kurarken, kütüphaneleri ihmal etmemiştir. 30.4 1984'de verilen öneri uygulama alanına sokulmuştur. Her ne kadar Türk dünyası henüz bu gibi kararları ortak olarak almaktan mahrum olsa da, Türkiye bu gibi çalışmaların öncüsü olabilecek tecrübe ve teknik donanımına sahiptir.

Teknik donanımdan kasıt, kütüphanelerarası bilgi ağlarının kurulması için başlatılan bilgisayar çalışmalarıdır. Ayrıca kütüphane araç-gereçleri bakımından ülkemiz diğer Türk ülkelerine göre hayli ileri bir teknolojiye sahiptir.

Ben "hemen bir Türk Dünyası kütüphanesi" kuralım demiyorum. Bu ileriki aşamalarda olabilir. Acil olanı, dil ve kültür birliğinin güçlendirilmesinde kütüphanelerin üzerine düşenleri yapmalarıdır. Özellikle araştırma kütüphaneleri hizmet programlarına konuyla ilgili bölümleri de almalıdır. Teknolojik yeterliliğe sahip araştırma kütüphaneleri "Türk Cumhuriyetleri" ile

kütüphaneler arası işbirliğine geçebilecek uzman kadrolara sahiptirler.

Özellikle üniversite kütüphaneleri ilk adımı atabilecek maddi imkana sahiptir. TBMM kütüphanesi de ilgili ülkelerin meclis kütüphaneleriyle bilgi ağı kurmak için gerekli girişimi yapmalıdır.

Vakıf kuruluşların gerek Türk Cumhuriyetleri'nde gerekse ülkemizde "bilgi merkezleri" kurmak için çağdaş teknolojik donanımı temin etmeleri gerekiyor. Talep olduğunda devlet bu gibi girişimlere destek vermek için bir fon oluşturulabilir, projelerin ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Türk Cumhuriyetleri Milli kütüphaneleri ile Milli kütüphane'mizin basılı ve kayıtlı materyal değişimi daha kapsamlı ve düzenli biçimde yürütülmelidir. Tek engelin teknolojik alt yapı ve bilgisayar ağı eksikliği olduğunu sanıyorum ki, konuyla ilgili kişi ve kurumların duyarlı ve öngöründen yoksun olduğu belli oluyor. Kültür Bakanlığı bu gibi çalışmalarda daha aktif olabilirdi. Ne yazık ki, plansız-projesiz ikili ilişkilerden öteye büyük bir anlaşma yapılmadı. Yapılacak anlaşmalarda kütüphanelerin ve kütüphanecilerin aktif rol alması gerekir. Oysa kütüphanecilerin statüsü devlet hiyerarşisi içinde henüz tanımlanmamıştır. Kütüphanecilerin statüleri belirlenmelidir. Bana göre kütüphaneciler, bilgi çağını başlatan adsız kahramanlardır. Türk kütüphaneciliği bugünkü düzeyi ile kalmamalı. Yetersizlikler tespit edilmeli. Özellikle milli kütüphane bu gibi proje ve anlaşmalarda tüm insan ve materyal gücüyle işbirliği yapabilmeli.

Yetersizliklerin giderilmesinden sonra başta Kültür Bakanlığı olmak üzere ilgili kişi ve kuruluşlar Türk dünyası ile resmi ve özel çalışmaları başlatacaktır. Nihayet Bakanlığımız 1989'da "Türk Kültür Varlığını Araştırma Şubesi"ni² kurdu. Bu şubenin 1992 yılında statüsü nedir ve hangi hizmetleri üretiyor ya da planlıyor bilmek isteriz? Etkinlikleri halkımıza duyurulmalıdır. "Şubede 5 bölüm şefliği bulunuyor. Balkan ülkeleri, Doğu Asya, Ortadoğu ve diğer ülkeler bölümleri. Bu ülkelerde yaşayan bütün Türklerin dil, edebiyet, folklor, tarih ve güzel sanatlarla ilgili kültür ürünlerini araştırarak, Türkiye'de yayımlayacak, belgesel filmler hazırlanacak, arşiv ve repertuar oluşturulacak, ikili kültür anlaşmalarıyla oralara Türkiye'den kitap, plak, kaset ve sanatçılar gönderilecek, İlmi-Kültürel mücadeleler geliştirilecek"³ deniliyor. Kısmen gerçekleştirilen bu çalışmalara kütüphaneler yeterince ortak olamamıştır. Milli Kütüphane Başkanlığı'nın katılımıyla ikili ilişkiler başlatılmışsa da yeterli seviyede değildir. Daha çok bir tanışma, yakınlaşma gezisi şeklinde başlayıp bitmektedir. Oysa milli kültürümüzün kaynakları kütüphanede muhafaza edilmektedir. Esaslı ilişkileri kütüphaneler arasında kurulmasıyla kültür varlığımız Türk dünyasına açılacaktır. "... kültürümüzün rafine edilmiş motifleri sadece kütüphanelerde, müzlerde yaşamaktadır. Yabancı kültür adamları ne geniş bulvarlarımıza ne de beton yığını binalarımıza ilgi duymakta, kütüphane ve müze raflarına kaldırdığımız eserlerden maceramızı, inceliğimizi, ruh derinliğimizi okumaktadırlar."⁴ Durum böyleyken kütüphanelerimizin hizmet politikaları planlanmamıştır. Özellikle Türk Dünyası ile kurulmaya çalışılan kültür birliği için üretmesi gereken hizmetler belirlenmemiştir.

Türk Dünyası kültür birliğinin geliştirilmesinde, kütüphanelerin üretmesi gereken hizmetlere örnek olması açısından Avrupa Topluluğu'nun kütüphane politikası son derece

² Taha Akyol. "Dış Türkler" Basında Kültür Bakanlığı. (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1991)

³ Taha Akyol. a.g.e.

⁴ Mehmed Niyazi. "Kültür Buhranımız" Zaman, (24 Mart 1992) 3.s.

imrendiricidir : "Avrupa Parlamentosu'na bir **Avrupa Kütüphanesi**'nin oluşturulması hakkında bir öneri verilmişti. Buna göre, topluluk içinde bireylerin kültürel açıdan kaynaşmalarını sağlaması için etkin bir kütüphane politikası izlenmeliydi, kütüphane sektöründe geliştirilen enformasyon teknolojisi, özellikle **Avrupa** konusunda uzmanlaşmış **kütüphanelerin ve dokümantasyon merkezlerinin** çalışmaları, Batı Avrupa'da bulunan belli başlı araştırma kütüphaneleri arasında Avrupa Konseyi Tarafından geliştirilen işbirliği, Eğitim, araştırma ve dokümantasyon konularındaki gereksinimleri gözönüne alınarak bir Avrupa kütüphanesi yaratılmalıydı."⁵

Bakınız eski Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek ne diyor: "... Gelecek yüzyıl Türk yüzyılı olacaksa bunun temelinde mutlaka bilgi devrimini gerçekleştirecek bilim zihniyetine ulaşmış, metotlu çalışma alışkanlığını edinmiş, girişimcilik ruhunu en üst noktalara çıkarmış bir Türkiye'nin öncülüğünde aynı gelişmeleri gerçekleştirmiş **Türki Cumhuriyetleri**'nin varlığı söz konusu olacaktır.

..Çağdaş üretimimizi, her birimizin birbirimizden habersiz olarak ortaya koyduğu medeniyet, kültür, sanat birikimlerini ortak hale getirerek buna dayandıracamız. Sağlam ekonomik, kültürel, sosyal işbirliği örgüleri gerçekleştireceğiz. Geleceğimizin iki sağlam kök üzerinde durması gerektiğini hiç bir zaman unutmamalıyız. Milletimizi oluşturan manevi değerler... insanlığın ulaştığı bilgi çağının gerekleri... Bu iki nokta arasındaki ilişkiyi sağlamca kurmak bizi gelecek yüzyıllara ulaştıracaktır."⁶

Bu iki nokta (Manevi değerler-kültür ve bilimin gücü) ekonomik işbirliğinden daha önemli ve kalıcıdır. Kültür Bakanlığı ve diğer ilgililer herşeyden önce bu iki noktadan hareket etmelidirler. Böylece ülkemizin özvarlığını barındıran kütüphaneler ve diğer bilgi merkezleri işbirliğine aktif olarak katılabileceklerdir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar yetersizdir. Bu yetersizlikleri başka ülkelerin doldurmasıyla ülkemizin dışlanması ihtimal dışı değildir.

Unutulmasın ki, biz türk Dünyası'nın liderliğine böyle birtakım yetersizliklerle soyunursak hüsrana uğrarız. Özellikle hizmetiçi eğitim ve Türk şiveleri öğretimi en büyük meseledir.

Kütüphanecilerin kademeli olarak hizmetiçi eğitimden geçirilmesi ve Türk şivelerini öğrenmesi için ilgili ülkelere gönderilmesi şarttır. Ankara'da Türk şiveleri kursu düzenli olarak verilmeliydi. Ne yazık ki, bu kurslardan pek çok kütüphaneci yararlanamadı. Yararlanmak isteyenlere de gerekli izin verilmedi. Oysa bir kütüphaneci dil bilgisi ve yeterliliği oranında başarılı olmaktadır.

Sonuç

1. Araştırma kütüphaneleri **Türk Dünyası Kültür Bütünü** oluşturmakta kütüphanecilik alanında planlı işbirliği başlatmalı.
2. Kültür Bakanlığı ve bağlı kütüphaneler **Türk Cumhuriyetleriyle** materyal değişimini planlamalı ve uygulamalı. Konferans, panel, gösteri, toplantı, sergi ve şenlikler düzenlenmeli.

⁵ Tülin Sağlamlı. "Avrupa Topluluğu'nun kültür politikası ve kütüphaneler." **Türk Kütüphaneciliği**, III: 4(1989) 80.s

⁶ Namık Kemal Zeybek. "Türk Cumhuriyetleri" **Tercüman**, (26 Mayıs 1992) 2.s.

Poster, broşür, rozet gibi tanıtıcı materyallerle kolektif şuurlanmaya katkıda bulunmalı.

3. Okul kütüphanelerine Türk Cumhuriyetleriyle ilgili eserler gönderilmeli. Ders dışı zamanlarda bu ülkeler ile ilgili sohbet yapılmalı ve kültür yarışmaları düzenlenmeli.

4. Özel kurum ve kuruluşların kütüphanelerinde yayın değişimi yapabilmeli. Ürettikleri hizmetlerle ilgili katalog, broşür, bibliyografya ve biyografik eserlerin değişimine özen gösterilmeli.

5. Devlet kütüphane araç ve gereçleriyle, fotokopi makinası, ofset baskı tekniklerini bu ülkelere bağış yoluyla vermelidir.

6. Enformasyon hizmetlerinin üretilmesinde temel ihtiyaç olan telekomünikasyon donanımlarını ilgili kuruluşlar acilen projelendirerek gerçekleştirmeli.

7. TRT, sinema, tiyatro ve basın düzenli faaliyetlerle milli değerlerimizi yansıtmalı. TRT'nin Avrasya yayımları güzel bir başlangıç olmuştur.

8. Bu ülkelerde dernek, vakıf ve benzeri kuruluşlar faaliyet göstermeli. Türk kültür çevresi ve bütünü oluşturmalarına düzenli destek verilmeli.

9. Avrupa'dan bilgi ve teknoloji transferi yapılmalı, Avrupa'nın Türk Ülkeleri'nde kültür çevresi kurmalarına fırsat vermemeliyiz.

10. Pek çok dünya bilgi ağlarıyla bağlantılı bir "Türk Dünyası Kütüphanesi" kurulmalı.

11. Türk Dünyası Bilim ve Teknoloji Yüksek Okulu kurulmalı. "Kütüphane Teknolojisi" adı altında bir derste programda yer almalı.

12. Fakültelerin kütüphanecilik bölümlerinde bu ülke gençlerine kontenjan ayrılarak öğrenim yapmalarına imkan verilmeli.

13. Kütüphanecilerin Türk şivelerini öğrenmeleri sağlanmalı.

14. Türk milli kültürünün temellerini oluşturan **dil, tarih, sanat, edebiyat, töre, vatan, aile, ahlak...** gibi değerleri anlatan ve tüm dünya Türk nüfusunu-coğrafyasını kapsayan bir "**Türk Dünyası Ansiklopedisi**" hazırlanmalı.

Bunun için Kültür Bakanlığı büyük bir komisyon kurmalıdır. Bu komisyon Türk Dünyası'nın bütün kültürünü kısa zamanda derleyebilecek yeterliliğe sahip olmalı.

Yurtiçi ve yurtdışı kurum, kişi ve kuruluşlarla işbirliği yapılmalı. Bu ansiklopedi ikibinli yılların Türk Dünyası'na temel kaynak olacaktır. Ayrıca Türk Milleti'nin yücelmiş kültür değerlerinden başka milletlerin de feyz almaları sağlanacaktır.

"Kütüphanecilik; zeka ürünü olan çalışmaların bir araya gelmiş gücü ile ilgilidir. İçinde bulunduğumuz uygarlık ise bu güce atardamarların kalp vuruşuna muhtaç oldukları derecede ihtiyaç duymaktadır." Prof. Carl. M. White.